

Idekatalog

Sådan kan I få mere natur på vandværkernes arealer

Indholdsfortegnelse

Hvorfor tænke på biodiversitet?	4
Hvorfor er der det store fokus på biodiversitet lige nu?	5
<i>Biodiversitet i byerne</i>	5
<i>Kan vi bryde vaner?</i>	6
<i>Flere insekter og andre dyr</i>	6
Sådan kan I hjælpe biodiversiteten på vej	7
<i>Ændre 'plæneklipper-vaner' på græsset</i>	7
<i>Ikke helt vild</i>	7
<i>Lidt mere vild</i>	8
Så blomster i bede eller græsset	9
<i>Tjek jordtypen</i>	9
<i>Jord, der tidligere har været dyrket</i>	9
<i>Naturen har udviklet sig over mange år</i>	11
<i>Hjemmehørende arter</i>	11
Høst selv dine blomsterfrø	12
<i>Sådan gør du</i>	12
Lad skråninger gro vildt	13
Bunker med kvas	14
Insekthotel	15
Stenbed	16
Plant træer og buske	17
Mere viden om biodiversitet og vilde haver	19
<i>Bøger</i>	19
<i>Hjemmesider</i>	19
<i>Facebook</i>	20

Mange tak til	21
---------------------	----

Hvorfor tænke på biodiversitet?

Klimakrisen, øget fokus på bæredygtighed og biodiversitet er kommet i fokus de seneste år. Det er med til at ændre vores syn på den danske natur, og på hvordan vi kan bruge haver og arealer omkring virksomheder og kommunale institutioner. Haver behøver ikke længere at være velplejede og strømlinede. En ny trend med naturhaver eller vilde haver skyder frem som paddehatte, og det er godt for biodiversiteten. Vilde blomster passer stort set sig selv og er samtidig føde til udsatte insekter og sommerfugle, som er på voldsomt tilbage.

Heldigvis er det let at gøre noget godt for naturen.

Foto: Almindelig Blåfugl på Almindelig Kællingetand. Venligst udlån af Edith Andersen.

Hvad er biodiversitet?

Biodiversitet er det mylder af liv, vi har på jorden: Dyr, planter, svampe, bakterier – ja, alle levende organismer. I daglig tale tænker vi på biodiversitet som antallet af forskellige arter, der kan være på et areal: Jo flere forskellige arter på 1 kvadratmeter, jo højere biodiversitet.

VERDENSMÅL
for bæredygtig udvikling

Verdensmål nr. 15 fokuserer på at styrke biodiversiteten

Livet på land:

- Beskytte, genoprette og støtte bæredygtig brug af økosystemer på land
- Bekæmpe ørkendannelse
- Standse udpining af jord og tab af biodiversitet.

Hvorfor er der det store fokus på biodiversitet lige nu?

I takt med at verdensbefolkningen stiger, bliver naturen mere og mere presset. Levestederne for dyr, insekter og planter forsvinder, fordi der bygges boliger eller dyrkes fødevarer til mennesker og husdyr. Det samme gælder her i landet, hvor byerne vokser, og størstedelen af landet er landbrugsjord.

"Men en kornmark er vel også natur", tænker du måske. Men for en bi eller sommerfugl er en kornmark, hvad en ørken er for os – ingen føde i miles omkreds. Og måske er marken sprøjtet imod skadedyr, hvilket også dræber de ikke-skadelige insekter. Danske insekter, som bier og sommerfugle, er i stærk tilbagegang, og har været det i en årrække. Vi kan ændre på det, men vi skal gøre noget andet, end vi plejer.

Biodiversitet i byerne

Du kender det sikkert fra din egen have: Græsset skal være slået og ukrudtet luget væk, før du synes, at din have er pæn. Sådan tænker de fleste haveejere, og det samme tænker anlægsgartnerne og Teknisk Forvaltning i din kommune. Derfor findes der store arealer med kortklippet græs i byerne, i villahaverne, på arealet ved boligområder – og rundt om vandværkerne og drikkevandsboringerne. Men for bierne og sommerfuglene er nyklippede græsplæner det samme som en kornmark – ingen føde i miles omkreds.

Foto: Blomstereng med Kurveblomst og Liden Klokke. Foto venligst udlån af Edith Andersen.

Kan vi bryder vaner?

Hvorfor ikke gøre plads til, at de trængte insekter får kortere afstand mellem 'fødevarerne'?

Hvorfor skal græsset være nyklippet på arealer, som ikke bruges til boldspil eller golf?

Hvorfor er vores holdning anderledes over for ukrudt / vilde planter end for en prydblade?

Hvis vi kan ændre lidt på opfattelsen af, hvad der er "pæne arealer", og hvilke planter, der må gro hvor, kan vi glæde os over biernes summen og de vilde blomsters flotte farver.

Flere insekter og andre dyr

Insekter er fødegrundlag for mange andre dyr så som fugle, pindsvin og mange andre organismer, som vi ikke kan se med det blotte øje.

Derfor kan selv en lille ændring have stor betydning for de planter og dyr, der skal leve på arealet.

Mælkebøtter, er for mennesker ofte uønskede i græsset, men for mange insekter er de en vigtig fødekilde. Mælkebøtter har den fordel, at de blomstrer tidligt på året, hvor der ikke er så meget føde til bierne.

Sådan kan I hjælpe biodiversiteten på vej

På vandværkets arealer er der flere muligheder for at hjælpe biodiversiteten på vej. Selv med små ændringer kan der ses en effekt. Overordnet handler det om at skabe mange forskellige forhold, der kan gavne levetilstandene for mange arter. Det er forhold som sol og skygge, fugtige og tørre arealer, næringsfattige og næringsrige arealer.

Ændre 'plæneklipper-vaner' på græsset

Tag udgangspunkt i det areal, I har. Ofte er der allerede vilde planter, der har sået sig selv, og som dukker op i græsset eller på skrånninger, hvor I ikke kommer så tit med plæneklipperen. Måske er disse planter i jeres øjne ukrudt, men for insekter er de vigtige fødekilder.

Kør plæneklipperen udenom disse planter, så de kan stå i fred, blomstre, og derefter smide deres frø.

Ikke helt vild

Hvis I vil have lidt mere "ordnede" forhold, kan I afgrænse en række cirkler eller firkanter med metalkanter i græsplænen. Her kan græsset og de blomstrende planter gro frit, og græsset rundt om bliver slået som I plejer.

Foto: Skrånende bed med Gul og Hvid okseøj, Rødkløver, Kornblomst.
Foto venligst udlånt af DSV Frø

Videotip: Hvordan kan du gøre din græsplæne vildere?

Se mere på Danmarks Radios hjemmeside:

<https://www.dr.dk/drtv/se/vilde-haver--goer-det-selv-saadan-ska-ber-du-en-vild-graesplaene> 209334

Lidt mere vild

I kan også gå efter en mere "vild" græsplæne: Slå stier og kanter i græsset og lad resten af græsplænen gro.

*Græsplænen skal først slås, når blomsterne er færdige med at blomstre.
Riv det afklippede græs sammen og fjern det, så blomsterne let kan spire frem igen næste forår.*

Slå også gerne græsset om foråret, inden blomsterplanterne er dukket op, men husk at fjern det afslåede græs. På den måde får blomsterne plads til at spire frem.

Fordele	Ulemper
• Nemt • Billigt • Sparer tid på græsslåning • Fremmer de naturligt forekommende arter	• Sende et signal om 'uorden' • Kræver græsklipper eller le, der kan slå langt græs efter afblomstring • Det afklippede græs skal bortskaffes. • Kræver lidt mere opmærksomhed, mens man slår græsset, så man kommer udenom de blomstrende planter eller områder, der er bestemt til at gro vildt • Risiko for at man blot får en græsplæne med langt, vådt og vissent græs. Det er hverken pænt eller blomsterrigt. (Kræver lokal rådgivning for at afgøre, hvordan jeres plæne skal behandles for at give plads til den vilde flora)

Vilde blomster til byen og rent vand til dig Skilt til information

Skilt med jeres "vildskab", så forbipaserende kan se, at det lange græs med blomster har et formål. Skiltet kan fastgøres på et hegn eller en pæl.

Skiltet kan købes i Danske Vandværkers butik: danskevand.dk > Butik > Vild have

Så blomster i bede eller græsset

Hjælp insekterne med at finde føde - så masser af blomster i bede og græsset.

Tip: Nogle planter er ret kræsne i forhold til den jordbund, de helst vil vokse i.

Tjek jordtypen

Tør og sandet jord er typisk næringsfattig og er også de mest trængte områder i den danske natur. Der er langt mellem de vilde planter, som vokser bedst i næringsfattig jord, og de er ofte også fødekilde for mange af de truede insekter.

De fleste sommerfugle trives bedst i næringsfattige områder, hvor der er lys, varme og blomster. Gødning og næringsrig jord fremmer i stedet kraftigt plantevækst med bl.a. græs og dermed en tæt, kølig bevoksning, som sommerfugle og andre insekter har det svært med. Da Danmark også er ret opdyrket og kultiveret, giver det begrænset rum til sommerfugle og planterne, som de lever af.

Værn derfor om de næringsfattige arealer, der allerede findes. De passer som regel sig selv, da den sparsomme næring sætter en naturlig begrænsning for, hvad og hvor meget, der kan vokse.

Der er forskel på, hvilken jordtype de forskellige planter foretrækker:

Næringsrig jord: F.eks. Kornblomst, Lægeoksetunge, Almindelig Knopurt og Vild Gulerod

Næringsfattig jord: F.eks. Blåhat, Due-Skabiose, Liden Klokke og Almindelig Kællingetand.

Foto: Vild Gulerod m.m. Foto venligt udlånt af Lilli Gruwier, Vildskab.

Jord, der tidligere har været dyrket

Hvis I har jord, der tidligere har været dyrket, er der næring i jorden fra gødning. Det fremmer væksten af f.eks. brændenælder og tidsler. Tidsler og brændenælder er ikke noget skidt, så længe de ikke skygger for alle andre planter. Hvis de breder sig for meget, kan tidsler og brændenælder slås ned med le eller buskrydder.

Foto: Nældens Takvinge på Agertidsel. Foto venligst af Naturplanteskolen v. Aiah Noack.

*Tidslernes blomster er en yndet fødekilde for sommerfugle og bier.
Mens larver fra sommerfuglene Admiral, Dagpåfugleøje og Nældens Takvinge lever af brændenælder.*

Naturen har udviklet sig over mange år

Vilde insekter og planter har udviklet sig side om side i mange millioner år, og de har tilpasset sig hinanden. Det betyder, at mange af de insekter - både larver og voksne - som vi har i Danmark, lever af helt specielle planter og er dermed kræsne i deres valg af føde. Hvis insektet er kræsent og lever af en almindelig og udbredt plante som for eksempel brændenælde, er det nemt at overleve. Omvendt er det svært at overleve, hvis insektet er kræsent og lever af en sjælden plante. Derfor er mange insekter, der lever af planter med en lille udbredelse, stærkt truede.

Hvad der i vores øjne er flotte blomster, er ikke nødvendigvis gode fødekilder for insekterne. For eksempel er fremavlede roser ikke interessante for insekter.

Foto: Almindelig Kællingetand. Foto venligst udlånt af DSV Frø.

Hjemmehørende arter

Så derfor blandinger af frø med forskellige arter, eller plant forskellige flerårige planter. Gå efter frø og planter, der er hjemmehørende arter, for at fremme livsvilkårene for de truede insekter.

Hjemmehørende arter vokser naturligt i Danmark og er naturligt indvandret efter den seneste istid. Disse arter har tilpasset sig det danske klima og de jordbundsforhold, vi har i Danmark.

Danske Vandværker sælger et udvalg af disse frøblandinger. Du kan også købe nogle af planterne som stauder (flerårige) på planteskoler.

Hjemmehørende arter er blandt andet: Almindelig Røllike, Almindelig Kællingetand, Slangehoved, Hjortetrøst, Blåhat og Stor Knopurt.

Høst selv dine blomsterfrø

Hvis du vil være helt sikker på, at de blomster du sår, også hører hjemme i det område, vandværket er placeret, kan du selv høste blomsterfrø fra planter, der vokser vildt på naboarealer, i grøftekanter eller langs vejene. Hold øje med, hvornår planterne blomstrer og besøg dem igen, når de ser visne ud, men før de smider deres frø. Frøene kan opbevares tørt i et kaffefilter, indtil de skal sås til foråret.

Sådan gør du

Når du skal så blomsterfrø, skal du gøre plads til at frøene kan få luft og plads.

- Fjern en del af græstørven - ca. 10-20 cm af det øverste jordlag.
- Tilsæt ny jord.
- Bland sand i muldjord eller lerjorde, så jorden bliver mere næringsfattig.
- Bland blomsterfrøene sammen med lidt sand og strø dem ud på arealet.
- Dæk frøene med et tyndt jordlag – forhindrer at frøene blæses væk.

I kan vælge af at så frø i afgrænsede bede eller lave huller i græsplænen. Inden I graver, tjek om der vokser vilde planter i forvejen, som skal have lov at blive stående.

Videotip: Få inspiration til at så blomsterfrø og skabe blomsterbede i græsplæner på Danmarks Radios hjemmeside:

<https://www.dr.dk/drtv/se/vilde-haver--goer-det-selv-saadan-skaber-du-et-insekt-venligt-blomsterbed-209327>

Fordele	Ulemper
• Der kommer hurtigt mange forskellige blomster • Blomster kan sås, hvor de ellers har svært ved at finde vej til græsarealer	• Der kan vokse 'uønskede' planter • Slå græsset udenom blomsterne eller bedene • Udgifter til at købe frøblandinger • Tid til at etablere bede og så frø

Lad skråninger gro vildt

Skråninger – særligt sydvendte – bliver meget varme også tidligt på året. Jorden på skråninger er ofte næringsfattig, da næringsstofferne skylles væk på skråningen. Det giver gode vækstbetingelser for de plantearter, der ynder at vokse i varme, tørre og næringsfattige forhold.

Lad skråningerne få lov til at vokse til med vilde, blomstrende planter, der tiltrækker insekter, der søger føde og varme. Det er oftest ikke nødvendigt at gøre noget for at holde skråningerne, da den næringsfattige jord begrænser hvilke planter, der kan gro, og hvor store de kan blive.

Slå dog skråningen om efteråret, når planterne er afblomstret, for at undgå tilgroning med buske eller træer.

Fordele	Ulemper
• Nemt • Billigt • Sparer tid på græsslåning • Fremme vækstbetingelser for de naturligt forekommende arter • Ingen eller meget lille indsats at pleje arealet	• Kan for nogen sende et signal om "uorden" • Kræver klipper eller le, der kan slå langt græs efter afblomstring

Bunker med kvas

Bunker med visne blade, afskårne grene og træstubbe er gemmest og føde for mange dyr og andre organismer, som svampe. Hvis I har et hjørne, som er gemt lidt væk, kan I lave en bunke med grene og stubbe, så pindsvin og andre dyr kan finde skjul.

Foto: Kvasbunke. Foto venligst udlånt af Lilli Gruwier, Vildskab.

Få inspiration til, hvordan du kan lave et hegn eller bunke med kvas på Danmarks Radios hjemmeside:

[https://www.dr.dk/drtv/se/vilde-haver- -goer-det-selv -saadan-laver-du-et-kvashegn_209335](https://www.dr.dk/drtv/se/vilde-haver--goer-det-selv--saadan-laver-du-et-kvashegn_209335)

Insekthotel

Man kan også købe et såkaldt insekthotel med huller af forskellig størrelse, hvor insekter kan gemme sig vinteren over.

I kan også selv lave et insekthotel af halmstrå, bambusrør eller ved at bore huller af forskellig størrelse i træstubbe. Men ofte er det langt bedre med gamle stubbe, bunker af grene, sten eller kvas.

Det er ret nemt - se guide her på Danmarks Naturfredningsforening: <https://www.dn.dk/nyheder/guide-sadan-bygger-du-insekthoteller-til-din-have>

Stenbed

Hvis I har større sten - eller kan finde nogen hos den nærmeste landmand - kan I lægge dem i en bunke eller skabe et sydvendt stenbed, som tiltrækker insekter, firben og edderkopper.

Insekter og mange andre dyr har brug for at varme sig på f.eks. solopvarmede sten.

Foto: Venligst udlånt af Lilli Gruwier, Vildskab

Fordele	Ulemper
• Nem måde at skabe varierede levesteder • Kan blive ret dekorativt	• Kræver tid og kræfter at anlægge • Kræver eventuelt køb af sand/grus/sten

Få inspiration i denne video på Danmarks Radios hjemmeside. Sådan skaber du et næringsfattigt bed:

[https://www.dr.dk/drtv/se/vilde-haver- -goer-det-selv -saadan-skaber-du-et-naeringsfattigt-bed_209326](https://www.dr.dk/drtv/se/vilde-haver--goer-det-selv-saadan-skaber-du-et-naeringsfattigt-bed_209326)

Plant træer og buske

Hvis I har god plads på vandværkets arealer og der ikke er nedgravede rentvandstanke, kan I plante buske eller træer.

Mange buske blomstrer tidligt på året og giver føde til insekterne, på et tidspunkt, hvor det er knapt med andre fødekilder. Desuden får mange af disse buske frugter, som giver frugtpisende fugle føde senere på året.

Foto: Almindelig Hvidtjørn. Pixabay

Buske med blomster og bær: Almindelige Hvidtjørn, Kvæde, Blodribs, Gedeblad, Almindelig Hyld.

Mindre træer med blomster og frugter: Mirabel, Slåen, Blomme (forskellige sorter), Æble (forskellige sorter), Almindelig Røn, Fugle-Kirsebær, Almindelig Hæg.

Mange forskellige arter af hjemmehørende pil, som dog ikke har bær, men blomsterstande, der er vigtige fødekilder for insekter.

Større træer med blomster: Lind.

Andre træer: Ask, Asp, Dun- og vortebirk, Stilk- og Vintereg, Rødel, Navr, Spidsløn, Hassel.

Fordele	Ulemper
• Med tiden kan arealet næsten passe sig selv.	• Udgifter til træer og buske. • Stort arbejde at plante træer og buske. • Det tager tid inden træerne og buskene er vokset op. • Der kan vokse 'uønskede' planter, inden træer og buske har nået en vis størrelse. • Græsset rundt om træer og buske skal slås, indtil buskene og træerne har nået en vis størrelse. • Der skal tyndes ud i træerne og buskene, mens de vokser.

Videotip: *Få viden om, hvordan I planter træer og buske, der kan give føde og skjulesteder for fugle og andre dyr på Danmarks Radios hjemmeside:*

[https://www.dr.dk/drtv/episode/vilde-haver- -goer-det-selv -saadan-planter-du-traeer 209329](https://www.dr.dk/drtv/episode/vilde-haver--goer-det-selv--saadan-planter-du-traeer-209329)

Mere viden om biodiversitet og vilde haver

Bøger

Naturhaven – den mangfoldige have

Katrine Turner, Lilli Gruwier & Lars Brøndum, Forlaget Turbine 2017

Vilde haver

Ditte Dahl Lisbjerg, Forlaget BIOS 2019

Den Vilde Have

Jens Thejsen, Gyldendal 2009

Vilde Blomster i Haven – en magnet til masser af liv

Lise Gartmann, Forlaget Siesta 2015

Sommerfuglehave – Hvordan vores haver kan blive gode levesteder for farverige sommerfugle

Michael Stoltze, Mona Klippenberg og Susan Trolle, Gyldendal 2020

Hjemmesider

https://www.vildmedvilje.dk/wp-content/uploads/Vilde_Haver1.pdf

www.vildskab.net

<https://mst.dk/media/190999/inspirationsark-taenk-foer-du-saar.pdf>

<http://naturkommunen.dk/wp-content/uploads/2019/05/Manual-til-boligejere-Naturkommunen-blomster-vildt.pdf>

<https://vildehaver.dk/>

<https://dansknatur.wordpress.com>

<https://dansknatur.wordpress.com/2018/06/03/saadan-faar-du-flere-sommerfugle-i-haven/>

<http://naturkommunen.dk/>

<https://mst.dk/natur-vand/natur/biodiversitet/hvad-kan-du-selv-goere/>

Facebook

Vild med vilje: <https://da-dk.facebook.com/VildMedVilje>

Sommerfuglehaver (gruppe): <https://www.facebook.com/groups/sommerfuglehaver/>

Mange tak til

VILDSKAB

Lilli Gruwier fra firmaet Vildskab - <https://vildskab.net/>

NATURPLANTESKOLEN

Naturplanteskolen ved Aiah Noack, haveekspert, hortonom, indehaver - <https://naturplanteskolen.dk/>

Edith Andersen

DSV Frø - www.dsv-froe.dk

*Idekatalog: Sådan kan I få mere natur på vandværkernes arealer
Første udgave, marts 2021*
